

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНІВ МИСТЕЦТВА В СОЦІОЛЕКТІ ФУТБОЛЬНИХ ФАНАТІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ)

© Процик І. Р., 2012

У статті розглянуто специфіку функціонування мистецьких термінів у соціолекті футболістів, здійснено зіставний аналіз особливостей використання термінів мистецтва в мовленні українських та польських фанатів футболу.

Ключові слова: українська мова, польська мова, субкультура футболістів, соціолект, терміни мистецтва, музичні терміни, театральні терміни, архітектурні терміни.

The article describes specifics of functioning of art terms in sociolect of football supporters, and also performs comparative analysis of particularity of usage of art terms in speech of ukrainian and polish football supporters.

Keywords: Ukrainian language, Polish language, subculture of football supporters, sociolect, terms of art, music terms, theatrical terms, architectural terms.

У мовленні українських футболістів широко використовується спеціальна лексика різних галузей знань, зокрема: фізики, військової справи, техніки, художнього мистецтва, музики, архітектури [7] тощо. У запропонованій статті з'ясовано, які мистецькі терміни функціують у соціолекті українських футболістів, а також здійснено зіставний аналіз подібних та відмінних тенденцій щодо використання спеціальної мистецької термінології, які простежуються в мовленні польських та українських фанатів футболу. Відсутність спеціальних досліджень особливостей мови українських футболістів та контрастивних студій фанатського соціолекту в українській та польській мовах зумовлює актуальність цієї розвідки. Однак варто зазначити, що відомості про соціолект футболістів уміщено в публікаціях про сучасний молодіжний сленг та мову міста (праці українських мовознавців Людмили Кудрявцевої й Ірини Приходько [4] та Світлани Мартос [5]), а також в окремому розділі, присвяченому аналізу субкультури польських футболістів, монографії «Człowiek i świat w języku subkultur» («Людина та світ у мові субкультур») дослідниці зі Щецина Єви Колодзєєк [3].

Найчастотнішими за вживанням словами в соціолекті українських футболістів є мистецькі терміни *перформенс** і *шоу*, адже влаштування видовища, яке справило б враження на всіх присутніх на стадіоні, є дуже важливим завданням для фанатської спільноти, бо саме цим – активною підтримкою улюбленої команди впродовж усього матчу – фанати відрізняються від решти уболівальників, які спостерігають за перипетіями гри на футбольному полі. *Перформенс* (англ. performance – букв. показ – 1) виконання, здійснення; 2) *театр.* вистава, спектакль [6, с. 389]) для футболістів має три необхідні складники, за якими визначають рівень підтримки, – *звукове, візуальне та піротехнічне шоу* (англ. show – букв. показ) – 1) видовище, вистава; 2) *перен.* чий-небудь дії, заходи, розраховані на привернення до себе уваги [1, с. 1403]; 1) показ, демонстрація; 2) видовище, спектакль [6, с. 487]; 2) *перен.* про що-небудь, що привертає увагу; про те, що розраховане на зовнішній ефект [9, с. 985]). В аналізованому соціолекті поряд із лексею *перформенс*

* Назви спеціальних понять із соціолекту футболістів у статті виділено курсивом, а мистецькі терміни – погубленим курсивом.

дуже часто використовують зредуковані назви – *перф*, *перфа* та *перформ*, утворені шляхом апокопи – усічення кінцевої частини основи цього слова.

У соціолекті польських футбольних фанатів на позначення видовища, яке фанати влаштовують на трибунах, також функціують мистецькі терміни, проте тут синонімічний ряд лексем на позначення цього поняття розлогіший – *видовище* (пол. *widowisko* – подія, за якою спостерігають, сцена, яка відбувається в присутності глядачів; представлення, спектакль [2, с. 1005]), *драматургія* (пол. *dramaturgia* – 1) драматична творчість, драматичне мистецтво, 2) теоретичні відомості про побудову драми; наука про драму [2, с. 162]), *показ* (пол. *pokaz* – демонстрація, презентація певної майстерності, досвіду, мистецтва [2, с. 649]), *презентація* (пол. *prezentacja* – 1) представлення когось, знайомство когось із кимсь, 2) показ, представлення чогось [2, с. 693]), *спектакль* (пол. *spektakl* – театральний, оперний, балетний показ, видовище [2, с. 854]), *фієста* (пол. *fiesta* – народне свято, забава в Іспанії та Латинській Америці [2, с. 205]), *хореографія* (пол. *choreografia* – 1) мистецтво танцю; 2) розташування в танцях і в балеті [2, с. 104]), а також лексема *допінг* (пол. *doping* – спонукання до дій, до прикладання зусиль [2, с. 156]), яка, хоч і не пов'язана з мистецтвом, проте творить у соціолекті фанатів футболу стійке словосполучення – *мелодійний допінг* (пол. *melodyjny doping*). Так само, як в українській мові, тенденцію до використання апокопи для творення лексем фанатського соціолекту зафіксовано й у польській мові. Зокрема, лексему *хорео* (*choreo*) утворено шляхом редукції назви *хореографія*. Нерідко лексеми цього синонімічного ряду функціують у стійких словосполученнях типу: *spektakl w starym dobrym stylu*, *choreo w starym dobrym stylu*, які підкреслюють уже усталені традиції влаштовування фанатської підтримки під час матчу.

У соціолекті українських фанатів для найменування *візуального шоу* функціують також лексеми: *візуал*, *візуалка*, *візуалізація* (оформлення трибун, призначене для зорового сприйняття) та словосполучення: *візуальний ефект*, *візуальна композиція сектора*, *візуальне оформлення*. Поряд із запозиченою лексемою *візуальний* на позначення зовнішнього оформлення фанатських секторів зафіксовано й українську назву *вигляд* у словосполученні *вигляд сектора*; найвищою оцінкою якості якого є означення *шикарний* (вишукано-елегантний; сповнений шику, розрахований на ефект, 2) багатий, розкішний, пишний [1, с. 1395]). Польські фанати візуальну підтримку на стадіоні називають *оправою* (пол. *oprawa* – 1) обкладинка книги, альбому і т. п., зроблена з паперу, картону, часто обтягнена полотном чи шкірою, 2) те, в що якийсь предмет уміщено, вставлено; обрамлення, 3) опрацювання (найчастіше книжок) [2, с. 563]). Оцінюючи якість візуальної підтримки, фанати найчастіше використовують такі словосполучення: *oprawa estetyczna* (укр. естетичне оформлення), *oprawa wyszukana* (укр. вишукане оформлення) тощо.

Влаштовуючи візуальне видовище на трибунах, фанати застосовують найрізноманітніші засоби: шалики клубних кольорів – *рози* (пол. *szaliki*), часто смугасті (пол. *pasiaki*), різноманітні прапори (маленькі прапорці, якими активно махають (пол. *chorągiewki*, *machajki*), великі прапори на древках (пол. *flagi na kijach*) і величезні полотнища, які цілковито покривають один чи навіть кілька секторів (пол. *sektorówki*)), *розтяги* (*розтяжки*) (транспаранти на двох палицях (пол. *transparenty (transy) na kijach*)) та *банери* (саморобні транспаранти на полотнищах великого розміру, що містять лаконічне, актуальне висловлювання, і які уболівальники розміщують під час матчу на трибунах чи розвішують на огорожах унизу сектора; пол. *banery*) тощо. Оформлення сектора різноманітними прапорами в соціолекті польських фанів має назви *flagowisko* та *oflagowanie*.

Іншими видами візуальної підтримки (пол. *rodzaje opraw*) під час матчу є влаштовування *шоу з повітряних кульок*, коли використовують велику кількість надувних кульок (пол. *baloników*) у барвах клубу (пол. *baloniada*), *модульного шоу*, коли з розкладених на кожному сидінні сектора аркушів паперу однакового розміру, але нерідко різних кольорів – *модулів* (пол. *kartoniaków*), які треба одночасно підняти вгору, утворюють певний напис чи зображення, що його видно здалека (пол. *kartoniada*), *шоу з касовими стрічками*, коли з *фанатського сектора* кидають на футбольне поле рулони касових стрічок, які, розмотуючись у польоті, створюють ефект серпантину (пол. *serpentina*), *шоу з підсвіченою фольгою*, під час якого модулі з фольги підсвічують піротехнічними засобами (пол. *folia podświetlana*), *шоу з бенгальськими вогнями*, *шоу з конфеті* (пол. *confetti*) та ін.

Ще одним способом візуалізації фанатів є ситуація під час матчу, коли всі присутні у *фанатському секторі* за відповідним сигналом роздягаються до пояса та демонструють, незалежно від погоди, оголений торс. Для найменування цих дій використовують такі стійкі словосполучення: (*бути, стояти*) «*на торсі*», *стояти «на голому торсі», стояти «по торсу», голій торс*, у яких функціє термін художнього мистецтва **торс** ((*итал.* torso – тулуб) – скульптурне зображення тулуба людини [10, с. 264]).

Звукове шоу охоплює скандування *тем* (*тема* – один або два-три ритмізовані, часто римовані куплети) та *зарядів* (*заряд* – вигук, гасло на підтримку футбольної команди під час матчу; нерідко є коментарем до ситуацій на футбольному полі), спів пісень, оплески та відбивання ритму на музичних інструментах тощо. Сукупність кричалок, зарядів, тем та пісень, що їх футбольні фанати використовують для підтримки, називають мистецьким терміном **репертуар** (пол. *repertuar* – сукупність драматичних, музичних, кіномистецьких творів, які демонструє певний театр, кінотеатр тощо; перелік творів, фільмів, які подано в афішах, у програмках тощо; твори, ролі, які грає актор, музикант тощо [2, с. 767]). Лексема репертуар також нерідко функціє в словосполученнях: **вокальний репертуар** (пол. *repertuar wokalny*), **репертуар зарядів** тощо. Якість звукового шоу оцінюють не лише за *гучністю* (пол. *głosność*), *рівнем децибелів* (пол. *poziom decybeli*), а й за злагоженістю скандувань і виконанням пісень. Для координування своїх дій у секторі фанати орієнтуються на *споукмена* (*споука*) – людину, яка стоїть на спеціально обладнаному підвищенні, обернута обличчям до уболівальників, і подає сигнали, коли і які кричалки вигукувати чи які пісні співати). Польські фанати для називання людини, яка координує дії уболівальників у секторі, вживають термін із музичної сфери – **диригент** (пол. *dyrygent* – людина, яка керує хором чи оркестром під час виконання музичного твору, капельмейстер [2, с. 175]). Отже, **музична термінологія** є ще однією терміносистемою, одиниці якої функціують у соціолекті футбольних фанатів. Насамперед, це назви музичних інструментів (фанати використовують ударні музичні інструменти для відбивання ритму): **барабан** (*татарськ.* daraban – 1) ударний музичний інструмент, що має форму широкого порожнього циліндра, обидва отвори якого затягнені шкірою [1, с. 37]; 1) ударний інструмент, що складається з порожнистого корпусу чи рами (найчастіше округлої форми), який служить резонатором, і на який з одного чи з обох боків натягнута шкіра [9, с. 151]), **бубон** (ударний музичний інструмент, що складається з дерев'яної частини – обруча, на який натягнуто шкіряну мембрану [10, с. 37]; ударний музичний інструмент непевної висоти звука [1, с. 65]). Поряд із лексемою **барабан** українські фанати часто вживають запозичену з англійської мови назву цього музичного інструмента – **драм** (англ. drum – 1) барабан; 2) барабанний бій [6, с. 171]), а відповідно для йменування фаната-барабанщика, який задає ритм фанатських скандувань, використовують номінацію **драмер** (англ. drummer – барабанщик [6, с. 171]). У мовленні польських фанатів функціє лише лексема **бубон** (пол. *bęben*), запозичень ані з татарської, ані з англійської мови не зафіксовано. Для підсилення гучності подавання команд *споукмени* використовують технічні засоби: *рупори, мегафони* (пол. *megafon*), а останнім часом навіть *мікрофони* (пол. *mikrofon*). На відміну від пересічних уболівальників, футбольні фанати ніколи не застосовують для звукової підтримки **дудки** (*дудка* – 1) народний духовий музичний інструмент у вигляді порожнистої трубки з отворами; 2) *спец.* сигнальний інструмент у вигляді трубки з розширеним кінцем [1, с. 251]). Ба більше, футбольні фани зневажливо ставляться до уболівальників із дудками – **дудариків** (*дударик* – зменшено-пестливе до *дудар* – 1) майстер, що робить дудки; 2) той, хто грає на дудці, сопілці [1, с. 251]), нерідко з фанатських секторів можна почути скандування: «*Дудки геть зі стадіону!*».

Серед інших музичних термінів у мовленні фанатів використано такі номінації: **снів** (пол. *śpiew, śpiewu* – ряд звуків, змінних за висотою, силою і тембром, що видає людський голос, і який творить музичну цілість на певну мелодію; співання [2, с. 911]), **шлягер** (пол. *szlagier* – 1) пісня чи танцювальна мелодія, яка дуже модна в певний час; 2) новий, модний продукт, який має величезний попит на ринку; хіт [2, с. 704]). Ці лексеми функціують також у словосполученнях: **хоровий снів** (пол. *chóralne śpiewu*), **снів на рівні** (пол. *śpiew na poziomie*), **снів пісеньок** (пол. *śpiew przyśpiewek*), **шлягер ліги** (пол. *szlagier ligi*).

Говорячи про фанатський рух загалом, польські уболівальники використовують словосполучення **фанатська сцена** (пол. *scena kibicowska*). У складі цієї назви функціонує мистецький термін **сцена** (пол. *scena* – 1) частина театральної будівлі, яка є місцем гри акторів, складається із простору, який видно глядачам, та прихований театральних пристроїв; 2) сценічне мистецтво, театр, театральна діяльність [2, с. 821]).

Комплексним виявом візуально-звукової підтримки під час матчу є **хвиля**, у виконанні якої задіяно весь стадіон, коли уболівальники поступово – сектор за сектором – одночасно встають і піднімають догори руки, створюючи тим самим динамічний ефект водяного валу. Польські фанати для називання цього поняття використовують словосполучення **мексиканська хвиля** (*fala meksykańska*), підкреслюючи, що цей вид підтримки футбольних команд на стадіоні вперше започатковано в Мексиці під час фінальної частини чемпіонату світу з футболу в 1986 році.

У соціолекті футбольних фанатів зафіксовано й **архітектурні терміни**, зокрема, для називання фанатського сектора нерідко вживають термін **тераса** ((*франц.* – terrasse, від *лат.* terra – земля) – 1) горизонтальний або трохи похилий майданчик (уступ) природного походження або штучно створений на схилі [9, с. 886]; архітектурно оформлений відкритий або напіввідкритий майданчик, що межує з будівлею [10, с. 260]), а для окреслення місця, звідки споконкрес керує діями фанатів під час матчу, використано термін **вишка** (висока баштоподібна дерев'яна споруда для спостереження за місцевістю [10, с. 50]).

Функціонують у мовленні футбольних фанатів і **терміни художнього мистецтва**, бо нерідко фанатська активність знаходить свій вияв у створенні зображень і написів на підтримку улюбленої команди на стінах різних споруд. Для цього фанати найчастіше використовують техніку **графіті**, відтак у соціолекті активно вживають цей термін художнього мистецтва. **Графіті** ((*итал.* graffito – стародавні написи й малюнки, видряпані на стінах давніх будівель, на посуді та інших предметах, містять інформацію про повсякденне життя, господарство, політику [10, с. 63]; стародавні написи й малюнки різного змісту, зроблені гострими предметами на посудинах, пряслицях, стінах споруд тощо [1, с. 196]). У соціолекті футбольних фанатів термін **графіті** (пол. *graffiti*) частково втратив свої первісні семи «стародавній» та «видряпаний чи зроблений гострими предметами на чомусь», адже фанатські графіті – це сучасні написи або малюнки, зроблені здебільшого на стінах будинків, мурів, парканів тощо. У субкультурі футбольних уболівальників **графіті** стає дедалі важливішим елементом боротьби за домінування у фанатських колах. Особливо важливим є **графіті** в містах, де відбуваються **дербі** (*англ., спорт.* – матчі команд із того самого міста). **Графіті**, окрім ідентифікаційної та пропагандистської, виконують також естетичну функцію, адже нерідко прикрашають мури й паркани. Часом для виконання **графіті** використовують спеціальні **шрифти** (*нім.* Schrift – певний визначений характер, внутрішньо обумовлена єдність композиційного малюнку літер і знаків, що їх застосовують художники для розв'язання текстових елементів твору [10, с. 306]; 1) написання, накреслення літер [9, с. 987]; 2) графічна форма літер при писанні, характер малюнка написаних літер [1, с. 1405]). У фанатів більшості європейських країн, й серед них українських та польських, простежується мода на **готичний шрифт**. Цей вид шрифту наслідує готичне письмо (різновид латинського письма з гострими обрисами букв [1, с. 194]). **Готичний шрифт** фанати використовують і для написів на **банерах**, **розтягах** і прапорах. Для спрощення й пришвидшення процесу нанесення написів і зображень на стінах (нерідко це пов'язано з ризиком, що фанатів хтось зненацька спіймає за цією роботою) уболівальники застосовують **трафарети** (**трафарет** (*траф*) – *итал.* traforetto – 1) платівка з картону, металу тощо, у якій прорізано малюнки, літери або цифри для їх швидкого відтворення на якійсь поверхні; малюнки, літери тощо, зроблені за допомогою такого приладу [1, с. 1263]). Паралельно з терміном **трафарет** функціонує лексема **траф**, утворена шляхом усічення кінцівки основи твірного слова. Цей та інші, наведені вище, приклади є свідченням активності апокопи у творенні лексем фанатського соціолекту, а це, у свою чергу, підтверджує тенденцію до мовної економії, притаманної мовленню субкультур.

Окрім написів, зроблених за допомогою трафаретів, для позначення території та пропаганди фанатські угруповання використовують також невеликі клубні **наклейки** (пол. *wlepki*), здебільшого квадратні, розміром 7 x 7 см – **стікери** (**стікер** – *англ.* sticker – 3) афіша, оголошення (що розклеюють

на вулиці); 4) наклейка, етикетка [6, с. 520]). Нерідко **стікери** наліплюють у транспорті та всередині приміщень, наприклад, у навчальних закладах, спортивних спорудах тощо. Це роблять для того, щоб продемонструвати, де футбольні фанати були. Узвичаєною серед футбольних фанатів є таке практичне здрапування **стікерів** супротивників чи заклеювання їхніх наклейок своїми. Отже, суперництво фанатських угруповань різних команд виходить далеко поза межі самого лише протистояння за першість у рівні підтримки улюблених футбольних клубів під час тривання матчу.

Підсумовуючи, варто зазначити, що в мовленні як українських, так і польських футбольних фанатів функцієє чимало мистецьких термінів. Це назви спеціальних понять із різних сфер мистецтва: архітектури (*вишка, тераса*), мистецтва оформлення книги (*оправа, (готичний) шрифт*), мистецтва танцю (*хореографія*), музики (*барабан (драм), бубон, вокальний репертуар, диригент, дудка, спів, хоровий спів, шлягер, шоу*), театрального мистецтва (*драматургія, показ, репертуар, спектакль, сцена*), художнього мистецтва (*графіті, перформенс, стікер, торс, трафарет*). Задля мовної економії в соціолектах польських та українських фанатів футболу поряд із деякими мистецькими термінами (*перформенс, трафарет, хореографія*) використовують їх дублетні назви, які утворено шляхом апокопи – усічення кінцевої частини основи (*перф, перфа, перформ, траф, хорео*). Отже, як показав аналіз, одним із джерел поповнення соціолекту футбольних фанатів є термінологічна лексика різних сфер мистецтва.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с. 2. *Ilustrowany słownik języka polskiego* / Pod red. Elżbiety Sobol. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2004. – 1160 s. 3. *Kołodziejek E. Człowiek i świat w języku subkultur* / Ewa Kołodziejek. – Szczecin : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2005. – 274 s. 4. Кудрявцева Л. А. Словарь молодежного сленга города Киева. 2300 слов и выражений [текст] : учеб. пособ. / Л. А. Кудрявцева, И. Г. Приходько; под ред. Л. А. Кудрявцевой. – К. : Киевский национальный университет им. Т. Шевченко, 2006. – 198 с. 5. Мартос С. А. Сленг як складова молодіжної субкультури / С. Мартос // Південний архів. Філологічні науки : Зб. наук. праць. – Вип. XXI. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2003. – С. 111–114. 6. Новий англо-український словник / [Склад М. І. Балла]. – К. : Чумацький Шлях, 2004. – 668 с. 7. Процик І. Термінологія в мовленні футбольних фанатів / Ірина Процик // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» : Серія «Проблеми української термінології». – 2011. – № 709. – С. 112–115. 8. Словник іномовних слів / [За ред. О. С. Мельничука]. – К. : Головна редакція УРЕ, 1985. – 968 с. 9. Словник іномовних слів / [Уклад. Л. О. Пустовіт та ін.]. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с. 10. Шкаруба Л. М., Спанатій Л. С. Російсько-український словник художніх термінів : Навч. посібн. для студ. вищих навч. закладів / Л. М. Шкаруба, Л. С. Спанатій. – К. : Каравела, 2004. – 320 с. 11. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ultras.org.ua>. 12. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.tomykibice.pl>.